

2017 -06- 19

Wpłynęło dnia

SUMMARY

Praca protojereja Aleksandra Wielisejczyka *Historia Eparchii Grodzieńskiej od roku 1992 po rok 2017* napisana została pod kierownictwem naukowym profesora zwyczajnego, doktora habilitowanego Janusza T. Maciuszko. Tematem przewodnim dysertacji jest przedstawienie procesu odrodzenia wzmiankowanej Eparchii, uwidaczniającego się w pracy duszpasterskiej poszczególnych jednostek administracyjnych czy w działalności najbardziej znanych metropolitów.

W roku 1992, gdy uroczystie świętowano Tysiąclecie Cerkwi Prawosławnej na Białorusi, dnia 6 lutego odbyło się posiedzenie Synodu miejscowego Egzarchatu; posiedzeniu przewodniczył metropolita Mińska i Grodna, Filaret. Postanowiono tam o zaistnieniu samodzielnego katedr biskupich w Grodnie i Nowogródku. Nad zarządem mieli czuwać dwaj eparchowie, noszący odpowiednio tytuł «biskupa Grodna i Wołkowska» oraz «biskupa Nowogródka i Lidy». Skład tejże eparchii miały tworzyć następujące jednostki: miasto Grodno oraz dekanaty - Grodzieński, Brzestowicki, Wołkowyski, Woronowski, Zelwieński, Mostowski, Świsłocki i Szczuczyński. Z geograficznego punktu widzenia wskazana eparchia zajmowała zachodnią część Obwodu Grodzieńskiego.

Tak rozpoczął się współczesny etap działalności Eparchii.

Z chwilą jej odrodzenia wznowiono wydawanie gazety «Grodzieńskie Wiadomości Diecezjalne». Pierwszy numer pisma ukazał się w maju 1992 roku, a wydrukowano go w obwodowej drukarni Grodna w ilości 5 045 egzemplarzy. Na szpaltach «Wiadomości» zaczęto zamieszczać informacje dotyczące cerkiewnego wymiaru życia diecezjalnego, drukowano teksty kazań, opisywano pracę duszpasterzy, przypominano żywoty świętych, cytowano materiały historyczne, poruszano kwestie dotyczące prawidłowego rozwoju duchowego, by w ten sposób doprowadzić do społecznego uzdrawienia.

Co się tyczy przekazów poodrodzeniowych wydarzeń zachodzących w omawianej eparchii, bardzo często rozpoczynano je od słów «po raz pierwszy». I tak przytoczony organ diecezjalny oznajmia, że «po raz pierwszy na ekranie telewizji obwodowej miasta Grodno pojawiли się prawosławni kapłani. Byli oni uczestnikami audycji poświęconej Tysiącleciu Cerkwi Prawosławnej na terytorium białoruskim».

Społeczeństwo zaczęło poruszać najboleśniejsze dla siebie kwestie dotyczące na przykład unii brzeskiej, stosunkowi naszego duchowieństwa do rodzimego języka białoruskiego czy wielu, wielu innych. W okresie bezpośrednio poprzedzającym odrodzenie bardzo ostro dawał znać o sobie problem kadrowy: braku kapelanów i innych przedstawicieli obsad cerkiewnych, a

zwłaszcza psalmistów i dyrygentów chóralnych. Nie bez znaczenia był też niski poziom duchownego wykształcenia, brak dyscypliny cerkiewnej, wymaganego posłuszeństwa na każdym poziomie, co w danym przypadku mogło tylko generować waśnie, nie przyczyniając się do konsolidacji cerkiewnego środowiska.

Drugi rozdział dysertacji poświęcono współpracy Eparchii z organami władzy państowej, z miejscowym samorządem, organizacjami społecznymi czy związkami zawodowymi lub twórczymi oraz innymi organizacjami Państwa, odnośnie do rozwiązywania problemów duchowego wychowania obywateli. Nie zabrakło też pytań odnoszących się do spraw wykształcenia i wychowania dzieci oraz młodzieży czy do realizacji zamierzeń w sferze społecznej czy innej. Zauważono także, iż wzajemna współpraca Cerkwi i Państwa rozwija się w następujących kierunkach:

- wychowania dzieci i dorastającego pokolenia;
- umocnienia pozycji rodziny;
- wsparcia mieszkańców pozbawionych dostatecznej opieki;
- redukowania negatywnych skutków pijaństwa, narkomanii, hazardu i innych rodzajów uzależnień;
- odpowiedzialnego wychowanie dzieci;
- organizacji Międzynarodowego Festiwalu prawosławnego śpiewu «Kołoński Błagowieść»;
- ochrony i konserwacji zabytków architektonicznych.

Na początku lat dziewięćdziesiątych w związku ze zmianą sytuacji religijnej w Państwie pojawiła się możliwość zorganizowania nauczania religii. Przy świątyniach zaczęły powstawać szkoły katechetyczne. Ponieważ zajęcia odbywały się tam w niedzielę, zaczęto je nazywać «szkołami niedzielnymi». Pierwszymi nauczycielami tam zatrudnionymi byli, zgodnie z naturą rzeczy, sami duszpasterze.

Praca duszpasterska w szkołach niedzielnych i placówkach edukacyjnych domagała się niezwłocznie odpowiedniego zaplecza kadrowego. Z tego powodu, gdy w lutym 1996 roku urząd objął biskup grodzieński i wołkowyski Artemiusz, od samego początku swej działalności troszczył się on o właściwy jej wymiar personalny. Nowo wybrany Zarządca eparchialny przyjął jako zasadę: nie wprowadzaj nikogo do stanu kapłańskiego bez odpowiedniego wykształcenia seminaryjnego, a na duszpasterzy miejskich naznaczaj tylko absolwentów

Akademii Duchownych. Dzięki tej zasadzie wzrosła nie tylko liczba kapłanów, lecz przede wszystkim jakość ich posługi.

Głównym problemem przełomu wieków jawił się niewątpliwy brak właściwej bazy materialnej, a zwłaszcza odpowiednich budynków niezbędnych do rozwinięcia działalności poszczególnych przedstawicieli funkcji eparchialnych. Główny, trójkondygnacyjny korpus Pałacu Arcybiskupiego, (zabytek z XVIII stulecia), gdzie zamierzano umieścić wszystkie biura kurialne i diecezjalne dykasterie został zwrócony właścicielom dopiero w listopadzie 2004 roku! Aż do tego czasu znajdował się on w stanie zagrażającym zawaleniem, domagając się kapitalnego remontu. Obecnie jego rekonstrukcja jest już na ukończeniu.

W budynku Pałacu będą pracować wszystkie wydziały kurialne, zakres działalności których już dokładnie został określony. Z uwagi na to, najdłuższy rozdział dysertacji poświęcono problematyce związanej z tym «sercem diecezji».

Zadaniem działającego obecnie kurialnego Wydziału Wydawniczego jest recenzowanie i przygotowywanie do druku pozycji związanych z eparchią grodzieńską. Zasadnicza problematyka wydawanych książek koncentruje się na historii cerkiewnej i innych wiadomościach, Cerkwi dotyczących. Wiele z nich to rezultat ściślej współpracy przedstawicieli Wydziału z reprezentantami Fakultetu Historycznego Uniwersytetu Grodzieńskiego im. Janki Kupały. Spośród nich warto wyróżnić kandydatów nauk historycznych A. S. Górnego S. W. Siłowa czy W. N. Czerepica. Książki przez nich, lub pod ich kierunkiem naukowym napisane, charakteryzuje ścisłość badawcza, gwarantująca wysoki stopień wiarogodności historycznej. Warto też nadmienić, że niemała ilość prac naukowych, opublikowanych przy współpracy kurialnego Wydziału, ujrzała światło dzienne w języku białoruskim.

Niestety, w chwili obecnej działalność wydawnicza w języku macierzystym na terenie zamieszkałym w przeważającej większości przez Białorusinów praktycznie nie istnieje. Dzieje się tak nie tylko w środowisku cerkiewnym, lecz także na rynku wydawniczym książek o tematyce świeckiej. Z tego powodu wydanie takich pozycji jak *Kazania Biskupa Grodzieńskiego i Wołkowskiego Artemiusza, Księga męczenników za wiarę i Cerkiew Chrystusową w diecezji grodzieńskiej (XX wiek)* Aleksandra Górnego czy Andrzeja Waszkiewicza *Pamiż Lasosnaj i Czornaj Ganczaj. Historia prawosławnych parafii dekanatu sopocińskiego* uznać należy nie tylko za historyczny wkład w rozwój nauk teologicznych, lecz także za udaną próbę popularyzacji języka białoruskiego.

W listopadzie 1999 roku założono przy Kurii Diecezjalnej ośrodek charytatywny. Do jego zaistnienia przyczyniły się inicjatywy zorganizowanego w Mińsku międzynarodowego

Okrągłego Stołu dotyczące pomocy na terenie Republiki Białoruskiej. Szczególnym celem działalności Ośrodka było uporządkowanie organizacyjne i koordynacyjne pracy socjalnej oraz dzieł charytatywnych Eparchii Grodzieńskiej. Dzięki temu pomoc socjalna stała się nowym, a ściślej mówiąc, odnowionym kierunkiem życia parafialnego Cerkwi. Treścią codziennego działania pracowników tego i podobnych jemu Ośrodków od samego początku było bezpośrednie uczestnictwo we wprowadzaniu w życie projektów i programów socjalnych. Należało przy tym kontaktować się z urzędami państwowymi i innymi organizacjami.

Aby nazwa bardziej wyrażała sedno działalności tego Ośrodka, przemianowano go na Centrum Pomocy Socjalnej przy eparchii grodzieńskiej. Priorytetami działalności miały być: praca z dziećmi, osobami potrzebującymi opieki socjalnej (a więc ze społecznymi sierotami, rodzinami patologicznymi czy «trudnymi dziećmi»; prowadzenie bezinteresownego rozdawnictwa leków, dostarczanie odzieży najbiedniejszym, najmniej posiadającym ludziom; duchowe wsparcie osób niepełnosprawnych czy w bardzo podeszłym wieku itp.).

Ważną dziedziną działalności Wydziału do spraw kanonizacyjnych okazało się zbieranie świadectw na temat duchowieństwa prawosławnego eparchii grodzieńskiej, które doświadczało różnorodnych cierpień podczas dwudziestowiecznych prześladowań. Aktywnie gromadzono zarówno dokumentację archiwalną, w tym także dokumenty z archiwum KGB (wydział obwodu grodzieńskiego), jak i zapisywano różnorodne wspomnienia, relacje naocznych świadków czy uzupełniano dokumentację epistolarną.

Serwis informacyjny diecezjalnych przedsięwzięć oferuje oficjalna strona internetowa. W chwili obecnej znajduje się na niej osiem oddzielnych linków:

Treścią linku *Eparchia* są wiadomości na temat Zarządcy diecezji (jego biografia, publikacje, wystąpienia publiczne itd.). Tu można też znaleźć dokumenty oficjalne, jest pełny spis diecezjalnych świątyń, dokładnie opisana struktura dekanalna, fotografia każdej świątyni z podanym rysem historycznym, informacje kontaktowe, dane o proboszczu i świątynnej obsadzie.

Treścią rozdziału czwartego pracy jest rys historyczny Festiwalu Festiwalu prawosławnego śpiewu «Kołoński Błagowiest», który stał się już czymś więcej, niż forum wymiany myśli śpiewaczej. Nieustannie wzrasta liczba jego uczestników i jakość wykonawcza śpiewu chóralnego. Zwiększa się ponadto zakres kulturalnych przedsięwzięć, pogłębia jakość i liczba występów. Dlatego obecnie można z całą pewnością stwierdzić, iż ten Festiwal z przedsięwzięcia diecezjalnego przekształcił się w realizowane na szeroką skalę forum śpiewacze, dającej znać o sobie w całej prawosławnej ziemi grodzieńskiej, a jego sława wykroczyła już bardzo daleko za granice Białorusi.

W lutym 2017 roku upłynie 25 lat od dnia odrodzenia Eparchii Grodzieńskiej po czterdziestoletnim sowieckim jej wyniszczaniu, paraliżującym życie cerkiewne. To ostatnie czwierćwiecze umożliwiło rozwój cerkiewny w nowych uwarunkowaniach życia społecznego niepodległej Białorusi, gdy eparchia mogła zaistnieć jako samodzielna jednostka administracyjna. Dokonano jej podziału, zainicjowano działalność szkół niedzielnych i kursów katechetycznych dla dorosłych, zorganizowano biblioteki parafialne. Pobudowano nowe świątynie i plebanie. Obecnie przed eparchią, duchowieństwem i wiernymi stają nowe zadania: podtrzymywania pogłębionego życia parafialnego w kontekście coraz bardziej dojmującego wyludniania się wsi białoruskiej.

Przedstawiona dysertacja prezentuje odrodzenie i działalność eparchii jako proces poparty pogłębioną analizą dokumentów archiwalnych i literatury pomocniczej. Za szczególne utrudnienie uznać jednak należy brak specjalnego opracowania niniejszej tematyki. Aby pomimo wszystko nakreślić pełny wizerunek funkcjonowania odrodzonej eparchii, autor dysertacji był zmuszony do wnioskowego szperania w grodzieńskim archiwum diecezjalnym, gdzie znalazł opis spraw poszczególnych parafii, kwestionariusze osobowe duchowieństwa, roczne sprawozdania diecezjalne, katalogi i spisy inwentaryzacyjne parafialnego stanu posiadania. Konieczne były też odwiedziny Patriarchatu Moskiewskiego i Egzarchatu Mińskiego, roczne sprawozdania wydziałów kurialnych, roczne sprawozdania parafialne miejscowych proboszczów czy stan majątkowy poszczególnych parafii. Większość z przytoczonego powyżej materiału to nie wykorzystywane wcześniej w badaniach naukowych dokumenty wewnętrzne, do których dostęp był ograniczony.

Osobno warto podkreślić znaczenie informacji ze strony urzędników państwowych, których wcześniejszym głównym zadaniem było tuszowanie nadużyć poszczególnych organów władzy w odniesieniu do społeczności religijnych. Każda informacja z tego zakresu zaczerpnięta została z zasobów Rady ds. Religii, znajdujących się w Archiwum Państwowym obwodu grodzieńskiego, aczkolwiek część z nich pochodzi też z Wydziału Głównego ds. ideologii, kultury i młodzieży obwodowego komitetu wykonawczego w Grodnie oraz z lokalnego Komitetu Wykonawczego.

***

The research work by the Archpriest Alexander (Aliaksandr) Veliseichik «The History of the Grodno Diocese from 1992 till 2017» was written under the scientific direction of prof. dr Janusz T. Maciuszko. The work is devoted to studying the history of regeneration of the Grodno Diocese, the priests' work, the activity of the Diocesan departments, holding the most landmark activities. On April 6, 1992 while celebrating the 1000th anniversary of the Orthodox Church in

Belarus during the session of the Belarusian Synod under the chairmanship of Minsk and Grodno Bishop Filaret it was offered to reestablish independent Bishop Cathedras- in Grodno and Novogrudok. The following areas and districts were included into Grodno Diocese: city Grodno, Grodno, Berestovitsa, Volkovysk, Voronovo, Zelva, Mosty and Svisloch Districts. Geographically Grodno Diocese is located in the western part of Grodno Region.

Alongside with the regeneration of the Grodno Diocese was renovated activity of *Grodno Diocesan News* as well. The first edition of *The news* was issued in May 1992, and it was printed at Grodno Regional printing-house. The newspaper had a circulation of 5045 copies. On the pages of *The Grodno Diocesan News* the reader could find information about the church life of the Diocese, sermons, patristic writings, the hagiographic biographies, historic materials and so on. The problems of spiritual and moral instruction and the recovery of the society were also reflected on its pages.

It seems to be important that a great deal of events which took place in the Grodno Diocese after the regeneration was said to be for the first time. Thus the diocesan printing medium states that «the orthodox priests of Grodno were on TV for the first time in the program devoted to the 1000th anniversary of the Orthodox Church in Belarus». Burning issues about the union in Brest, about the attitude of our clergy to the Belarusian mother tongue and other issues were raised in our society. The regenerated Diocese faced the thorniest issue of the staff question, it was short-handed because of the priests' and the church officials' absence, especially acolytes and regents of choirs. It was suffering also with low spiritual and educational requirements, lack of church discipline or disobedience in all levels of the spiritual life. Such a situation always contributed to sowing of discord and not to edifying the Church.

The second chapter is devoted to the cooperation of the Grodno Diocese with local authorities, local self-government organs, public organizations, trade- and artistic unions and other institutions of civil society dealing with spiritual and moral upbringing of the citizens. The issues of education and upbringing of children and youth, development of social and other public projects are being examined in chapter 2 as well. It is stated here that the interaction between the Church and Government is being carried out according to the following directions:

- Upbringing of children and younger generation;
- Strengthening of the institution of the family;
- Support of the disadvantaged social groups;
- Overcoming the negative consequences of the alcohol, drug, gambling and other kinds of addictions;
- Responsible attitude to the upbringing of children;

- Holding of the International Festival of Orthodox Chants «The Gospel from Kolozha»;
- Protection and restoration of the architectural monuments.

At the beginning of the 1990s because of the changing religious situation in the country there appeared opportunity to organize religion study classes. The schools which conducted these classes appeared under the supervision of the Orthodox Church. Because of these lessons were organized on Sundays, the schools started to be called Sunday schools. The first teachers in them were, as a rule, priests themselves. The work of the priests at Sunday schools and other educational establishments are possible on condition of the appropriate staff's capacity. That is why after Grodno and Volkovysk Bishop Artemius was appointed to the Grodno Cathedra in February 1996, he started to implement the corresponding staff policy. The new-appointed Archbishop followed the principle – not to ordain to the priesthood those who have not graduated from the seminary; what concerns city parishes only Theological Academy graduates could be appointed to them. In this way the growth of the clergymen was not only quantitative but also qualitative one.

The main problem of the functioning of the diocesan departments at the end of the 1990s till the beginning of the 2000s remained the absence of the material and technical basis, in particular - the own building for the location of the above-mentioned departments and the expansion of their activities. The major three-storey building of the Archbishop's Palest, the architectural monument of the 18th century, in which it was supposed to locate all the diocesan departments and offices, only in November, 2004 was given back to the Diocese of Grodno. At that moment the building was in emergency condition and required major repairs. At present its renovation is being completed. Diocesan services are planned to be situated in the building of the Archbishop's House that is why the biggest chapter of the work is devoted to the activity of the diocesan departments. The task of the printing department is the review and preparation for edition under the mark of the Grodno Diocese. The main subject matter of the published books is the general church history and the regional one. The edition of many of the books is the result of close cooperation between the Diocesan Department and the representatives of the History Faculty of Grodno State University named after Yanka Kupala. Among the authors of the books we should mention A.S. Gornyi, the Candidate of Historical Sciences, S.V. Silova, the Candidate of Historical Sciences, V.N. Cherepitza, the Candidate of Historical Sciences. The books written by the above-mentioned authors or under their scientific leadership are characterized by the strict criteria of the historical accuracy.

Also we can't but mention that a great deal of works published with the assistance of the Diocesan Department went out in the Belarusian language. Unfortunately, at present the edition

of the book output of the most Belarusians practically isn't realized, not only in the church environment but even in the secular book-publishing industry. Thus, the publication of such books as «Sermons» by Grodno and Volkovysk Byshop Artemius, «The commemoration book of the martyrs for the faith and Christian Church in the Grodno Diocese» (the 20th century) by Alexander Gornyi, «Between Lasosno and Ghorna Gancha. The history of orthodox parishes of Sanotzkino area» by Andrew Vashkevich can be regarded not only as contribution to the church and history branch of theological sciences, but as an attempt to popularize the Belarusian language.

In November 1999, The Diaconal Station was set up under the Diocesan governing. The development of the Diaconal Station took place with the support of the Inter-church Assistance Round Table in the Republic of Belarus (city Minsk). The main aim of the Diaconal Station was the creation of the centre for the organization and coordination of social work and charity in the Grodno Diocese. Social services have become new, to be more exact, renovated activities in the life of the church parishes. At first the everyday activity of the Diaconal Station members was direct participation and realization of social projects and programs. Alongside with these activities very often the members of the Diaconal Station had to contact with state establishments and other organizations.

Later the Diaconal Station was named the Grodno Diocesan Centre for Social Assistance. It was done so that the title of the organization reflected its essence more vividly. The priority aspects of the activity have become: the work with the children who require a specific social guidance (social orphans, children from dysfunctional families, at-risk children); the support of the needy with foodstuffs, medicines and clothes; the spiritual guidance of the disabled and elderly people etc.

The most significant aspect of the Saints Canonization Department is collecting and processing of the data about the orthodox churchmen of the Grodno Diocese, who were persecuted in the 20th century. Both archives (including the archives of the State Security Committee of Grodno Region) and different memories, eyewitnesses' information, epistolary heritage were being actively studied. The informational support of the diocesan events is provided with the help of the official Website. At present, the Website of the Diocese consists of 8 main sections. In the section «The Diocese» one can find information about the head of the Diocese, his biography, publications, public speeches, etc. Official documents can be found here too. In the above-mentioned section there is a complete list of the orthodox temples, which are grouped according to the deanery, there's a photo of each temple, its history, contact information and data about the prior and the clergy.

Chapter 4 of the work describes the history of orthodox gospel music festival «The Gospel from Kolozha» which has already moved far beyond a song forum. The number of its participants is increasing and the quality of the choral singing is improving. The range of various events which are not connected with music is expanding and activities are characterized by high level of quality and professionalism. That's why today we can definitely claim that the International Festival of Orthodox Gospel Music «Gospel from Kolozha» has turned from the diocesan festival into a large-scale forum in Grodno Region which is well known not only in Belarus but far abroad.

In February 2017, the regenerated Grodno Diocese turned 25 after 40 years of Soviet captivity which had paralyzed the church life. During the years of being of the Church in new conditions of Independent Belarus the Grodno Diocese managed to be reborn as an autonomous structure. Departments have been set up in the Diocese, the work of Sunday schools, catechization courses for grown-ups, the work of parish libraries - all these things have been activated. New temples and church complexes have been built. Today the Diocese, the clergy and religious people have set new goals: to support parish life in the rural areas in the conditions of depopulation.

In the specified work the history of the Diocese regeneration and its activities were being examined on the base of archives and additional literature. The peculiarity of studying this period is the absence of special research on the given subject matter. To have a complete picture of the Diocesan activities the author had to study the Grodno Diocese archives which include the reports of the parishes, personal files of the priests, annual statements of the Grodno Diocese performed to the Moscow Patriarchy and Minsk Exarchate, annual reports of the Diocesan departments, clergy sheets of the parishes, inventories and additions to the inventories of the parish properties. Most of the above-mentioned activities are the internal documents which were not used earlier, the access to them was limited. Also a certain interest can cause the information which has been received from the state officials whose duty is to supervise the interaction between the authorities and religious communities. The given information was got from the foundation of authorized Committee of religion which is located in the State Archives of Grodno Region, some information was received directly in the Head Office of ideology, culture and youth issues of Grodno Regional Executive Committee and some data was got in the department of ideology, culture and youth issues of Grodno City Executive Committee.

***

Работа протоиерея Александра Велисейчика «История Гродненской епархии с 1992 года по 2017 год» написана под научным руководством профессора доктора хабилитированного Януша Т. Матюшко. Данный труд посвящен изучению истории

возрождения Гродненской епархии, работе священнослужителей, деятельности епархиальных отделов, проведению наиболее знаковых мероприятий. В 1992 году при праздновании 1000-летия Православной церкви на Беларуси, на заседании Синода Белорусского Экзархата 6 февраля, под председательством Митрополита Минского и Гродненского Филарета было предложено восстановить самостоятельные епископские кафедры – Гродненскую и Новогрудскую. Правящим архиереям было определено иметь титулы «Гродненского и Волковысского» и «Новогрудского и Лидского». В состав Гродненской епархии вошли следующие районы: г.Гродно, Гродненский, Берестовицкий, Волковысский, Вороновский, Зельвенский, Мостовский, Свислочский, Щучинский. Географически епархия разместилась в западной части Гродненской области. С этого времени начался современный этап деятельности Гродненской епархии.

С возрождением Гродненской епархии было возобновлено издание газеты «Гродненские епархиальные ведомости». Первый номер газеты вышел в мае 1992 года и был отпечатан в Гродненской областной типографии тиражом 5045 экземпляров. На страницах «Ведомостей» стали размещаться сведения о церковной жизни епархии, проповеди, святоотеческие труды, жития святых, исторические материалы, отражались вопросы духовно-нравственного воспитания и оздоровления общества. Что касается событий, произошедших в Гродненской епархии после возрождения, то о многих из них говорилось с пометкой «впервые». Так епархиальный печатный орган сообщает, что «впервые на телеэкране областного телевидения г.Гродно выступили православные священники Гродненской епархии в передаче, посвященной 1000-летию Православной Церкви на Беларуси». В обществе стали подниматься наболевшие вопросы об унии, об отношении нашего духовенства к родному белорусскому языку, а также многие другие вопросы. Перед возрожденной епархией остро стоял кадровый вопрос: нехватка священнослужителей и церковнослужителей, особенно псаломщиков и регентов хора, низкий духовный образовательный ценз, отсутствие церковной дисциплины, послушания на всех уровнях, которые во все времена служили лишь к раздору, а не созиданию Церкви.

Вторая глава работы посвящена сотрудничеству Гродненской епархии с органами государственной власти, местного самоуправления, общественными организациями, профессиональными и творческими союзами, иными институтами гражданского общества по вопросам духовно-нравственного воспитания граждан, а также вопросам, касающимся образования и воспитания детей и молодежи, развития социальных и иных общественных проектов. В ней отмечено, что взаимодействие Церкви и государства осуществляется по следующим направлениям:

- Воспитание детей и подрастающего поколения;

- Укрепления института семьи;
- Помощь социально-незащищенным слоям населения;
- Преодоление негативных последствий пьянства, наркомании, игровой и других видов зависимости;
- Ответственное воспитание детей;
- Проведение Международного фестиваля православных песнопений «Коложский благовест»;
- Охрана и реставрация памятников архитектуры.

В начале 1990 - х годов в связи с изменением религиозной ситуации в государстве появилась возможность организовывать занятия по изучению религии. Такие школы стали возникать при храмах. Поскольку занятия проводились по воскресеньям, их стали называть воскресными. Первыми учителями в этих школ были, как правило, сами священники. Работа священнослужителей в воскресных школах и учебных заведениях возможна только при наличии подходящего кадрового потенциала. Поэтому после своего назначения на Гродненскую кафедру в феврале 1996 года епископ Гродненский и Волковысский Артемий стал проводить соответствующую кадровую политику. Новоназначенным правящим архиереем было введено в принцип - не рукополагать в священный сан лица, не имеющего семинарского образования, а на городской приход назначать только клирика имеющего за плечами духовную академию. Рост числа священнослужителей в это время стал не только количественным, но и качественным.

Главной проблемой функционирования епархиальных отделов рубежа конца 1990-х - начала 2000-х годов оставалось отсутствие надлежащей материальной базы, а именно – собственного здания для размещения всех вышеупомянутых подразделений и расширения их деятельности. Главный трехэтажный корпус Архиерейского Подворья, памятник архитектуры XVIII века, в котором предполагается разместить все епархиальные отделы и службы, только в ноябре 2004 года был возвращен Гродненской епархии. На тот момент он находился в аварийном состоянии и требовал капитального ремонта. В настоящее время завершается его реконструкция. В здании Архиерейского Подворья планируется разместить епархиальные службы. Поэтому самая большая глава работы посвящена деятельности епархиальных отделов. Задачей издательского отдела является рецензирование подготовка к печати изданий под титулом Гродненской епархии. Основной тематикой издаваемых книг является церковная история и церковное краеведение. Выход многих из них является результатом тесного сотрудничества между Отделом и представителями исторического факультета Гродненского государственного

университета им. Янки Купалы. Среди них следует упомянуть Горного А.С., кандидата исторических наук, Силову С.В., кандидата исторических наук, Черепица В.Н., кандидата исторических наук. Книги, написанные ими или под их научным руководством, отличает строгое следование основным критериям исторической достоверности. Также стоит отметить, что немалое количество работ, опубликованных при содействии Отдела, вышли в свет на белорусском языке. К сожалению, на сегодняшний день издание книжной продукции на родном языке большинства белорусов, практически не осуществляется не только в среде церковного, но даже и светского книгоиздательства. Таким образом, печать таких книг как «Пропаведзі» Епіскапа Гродзенскага і Ваўкаўысскага Арцемія, Александра Горного «Сінодзік пацярпелых за веру і Царкву Хрыстовую ў Гродзенскай епархіі (XX стагоддзе)», Вашкевича Андрея «Паміж Ласоснай і Чорнай Ганчай. Гісторыя праваслаўных прыходаў Сапоцкінага краю», можно оценивать не только как вклад в церковно-историческую отрасль богословской науки, но и как попытку популяризации белорусского языка. В ноябре 1999 года при епархиальном управлении была создана Диаконическая станция. Ее становление проходило при поддержке Круглого стола по межцерковной помощи в Республике Беларусь (г. Минск). Основной целью Диаконической станции было создание центра по организации и координации социальной работы и дел милосердия в Гродненской Епархии. Социальное служение стало новым, а точнее возрожденным направлением в церковно-приходской жизни. Содержанием повседневной работы сотрудников Диаконической станции первоначально было непосредственное участие в воплощение в жизнь социальных проектов и программ. При этом приходилось часто контактировать с государственными учреждениями и другими организациями. Для того, что бы название организации более ясно отражало суть деятельности, Диаконическая станция была переименована в Центр Социальной Помощи при Гродненской Епархии. Приоритетные направления деятельности стали: работа с детьми, требующими особой социальной опеки (социальными сиротами, из неблагополучных семей, «трудными»; оказание продовольственной, медикаментозной и помощи одеждой малоимущим людям; духовная попечение инвалидов и престарелых и др. Важнейшим направлением деятельности отдела по канонизации святых является сбор и обработка сведений о православном духовенстве Гродненской епархии, которое подверглось гонениям в XX в. Проводилось активное изучение как архивных документов, в том числе и в архиве КГБ по Гродненской области, так и различных воспоминаний, сведений очевидцев, эпистолярного наследия. Информационная поддержка епархиальных мероприятий обеспечивается официальным сайтом. На сегодняшний день, сайт епархии состоит из 8 основных разделов. В разделе «Епархия» содержится информация об

управляющем епархии, его биография, публикации, выступления и т.д. Здесь же находятся официальные документы. В указанном разделе имеется полный список храмов епархии, структурированный по благочинническим округам, с фотографией каждого храма, его историей, контактной информацией и данных о настоятеле и клириках.

В четвертой главе работы описывается история фестиваля православных песнопений «Коложский благовест», который уже вышел за рамки певческого форума. Он постоянно растет по количеству участников и по качеству хорового исполнения. Расширяется спектр различных непевческих мероприятий, углубляется профессионализм и качество их проведения. Поэтому сегодня можно с уверенностью сказать, что Международный фестиваль Православных песнопений «Коложский благовест» из епархиального фестиваля превратился в широкомасштабный православный форум на Гродненщине, известный не только в Беларуси, но и далеко за ее пределами.

В феврале 2017 года исполнилось 25 лет со дня возрождения Гродненской епархии после 40 – летнего советского пленения, парализовавшего церковную жизнь. За последнее четверть века пребывания Церкви в новых условиях независимой Беларуси Гродненская епархия смогла возродиться как самостоятельная структура. В епархии были учреждены отделы, налажена работа воскресных школ, катехизических курсов для взрослых, приходских библиотек. Были построены новые храмы и церковно-приходские комплексы. Сейчас перед епархией, духовенством и верующими лежат новые задачи по поддержанию приходской жизни в глубинке в условиях депопуляции сельского населения.

В указанной работе история возрождения и деятельности епархии была рассмотрена на основании архивных источников и вспомогательной литературы. Особенностью изучения данного периода истории является отсутствие специального исследования по данной тематике. Для получения полной картины функционирования возрожденной епархии автору пришлось исследовать архив Гродненской епархии, включающий в себя дела приходов, личные дела священнослужителей, годовые отчеты Гродненской епархии, предоставляемые в Московскую Патриархию и Минскую Экзархию, годовые отчеты епархиальных отделов, клировые ведомости приходов, описи и дополнения к описям приходского имущества. Большинство из указанных выше материалов – не использовавшиеся ранее внутренние документы, доступ к которым ограничен. Имеет определенный интерес также информация от государственных чиновников, предназначенных курировать вопросы взаимодействия органов власти с религиозными общинами. Данная информация была почерпнута из фонда уполномоченного Совета по делам религий, находящегося в Государственном архиве Гродненской области, часть получена непосредственно в главном управлении идеологии,

культуры и по делам молодежи Гродненского облисполкома и в отделе идеологии, культуры и по делам молодежи Гродненского горисполкома.

